

УДК 371.134

КРИТЕРІЇ ПРОФЕСІЙНОЇ САМОРЕАЛІЗАЦІЇ МАЙБУТНЬОГО ФАХІВЦЯ З ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ярославцева М.І.

Харківський гуманітарно-педагогічний інститут

Стаття присвячена проблемі становлення професійної самореалізації студентів. Дан аналіз авторськими методиками з вивчення критеріїв самореалізації особистості. Виділено критерії самореалізації особистості, параметри та показники професійної самореалізації майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів.

Ключові слова: самореалізація, професійна самореалізація, критерії, показники.

Статья посвящена проблеме становления профессиональной самореализации студентов. Дан анализ авторским методикам по изучению критериев самореализации личности. Выделены критерии самореализации личности, параметры и показатели профессиональной самореализации будущих педагогов дошкольных образовательных учреждений.

Ключевые слова: самореализация, профессиональная самореализация, критерии, показатели.

This article addresses the problem of becoming professional self-realization students. The analysis of the author's methods to study the criteria for self-realization. Identified criteria for self-realization, parameters and indicators of professional self-realization of the future teachers of preschool educational institutions.

Key words: self-realization, professional self-realization, criteria, indicators.

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими завданнями.

Актуальність дослідження обумовлена проблемами, які відчуває фахівець на етапі свого входження в професійний соціум. У зв'язку

з цим особливого значення набуває педагогічний супровід процесу професійної самореалізації студентів, що проходять навчання у вузі. Проблему самореалізації особистості можна віднести до числа найважливіших проблем широкого соціального звучання, що перебуває на межі психології, педагогіки, філософії, культурології та інших наук.

У роботах вітчизняних педагогів та психологів чималу увагу приділено вивченню особливостей становлення та розвитку особистості студента, особливо в аспекті його самореалізації, професійної творчості.

Сучасні психолого-педагогічні дослідження знаходяться в руслі активних пошуків шляхів ефективного формування та розвитку творчої, гармонійної особистості, яка спроможна реально будувати й стверджувати демократичне та цивілізоване суспільство нової України (Г. Балл, О. Волошенко, І. Зязюн, М. Костенко, І. Краснощок, Л. Мілько, В. Моляко, О. Пехота, С. Сисоєва, В. Сластьонін, Л. Левченко, І. Шемелюк, Т. Яценко та інші). Аналіз сучасної психолого-педагогічної літератури свідчить і про досить неослабну увагу вчених до становлення людини у професії, її успішне самоздійснення та самореалізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Високо оцінюючи значущість проведених досліджень з проблеми самореалізації особистості, треба зазначити, що становлення професійної самореалізації студентів вищих навчальних закладів в умовах педагогічної практики не була темою окремого наукового дослідження. Однак, результати аналізу наукової літератури, матеріалів преси, державних документів з проблеми освіти свідчать про те, що загострилась суперечність між потребами держави в підготовці педагогічних кадрів з високим рівнем професійної самореалізації і тими соціальними, економічними та педагогічними умовами, які ще не повною мірою забезпечують відповідний стан фахової підготовки майбутніх педагогів. Виходячи з цього, професійна самореалізація особистості студента - важливий складник феномену гармонійного розвитку людини, а тому пошук відповіді на питання зазначеної проблеми є актуальними, а їх розв'язання позитивно впливатиме на процес цілісного формування особистості майбутнього фахівця.

Формулювання цілей статті. **Метою статті** є визначення критеріїв самореалізації особистості; виявлення різноманіття її показників, що впливають на процеси становлення професійної самореалізації майбутніх фахівців з дошкільної освіти. Завдання нашого дослідження та даної статті виходить з мети і полягає у аналізі психолого-педагогічних досліджень проблеми критеріїв самореалізації особистості, виявлення методик їх визначення, характеристики основних показників самореалізації особистості з урахуванням специфіки професійної самореалізації майбутніх педагогів.

Виклад основного матеріалу. Визначення критеріїв самореалізації особистості є досить важливим аспектом проблеми становлення професійної самореалізації. Серед вітчизняних досліджень заслуговують на увагу тестові методики Ю. Альошиної, Л. Гозмана, М. Загики, М. Кроза (САТ – самоактуалізаційний тест) [1, с. 91-113] та Н. Калини (тест опитувальник САМОАЛ) [5, с. 285-300]. Критерії самореалізації особистості, які виділяють вищезгадані автори, мають багато загального.

Так, дослідники цих двох груп називають такий критерій, як орієнтація в часі, причому представники першої групи вважають його базовим. На їхню думку, цей критерій, насамперед, показує, наскільки особистість здатна жити сьогоденням, не відкладаючи своє життя на «потім», а також характеризує, якою мірою вона відчуває нерозривність минулого, сьогодення й майбутнього.

Другий критерій самореалізації особистості, який показує ступінь незалежності цінностей і поведінки суб'єкта від зовнішнього впливу, дослідники вважають головним, базовим критерієм психічного здоров'я людини його цілісності й повноти. Причому, психолог Н. Калина називає його як автономність (особистість автономна, незалежна й вільна), а Ю. Альошина, Л. Гозман, М. Загика й М. Кроз – як підтримку (високий ступінь залежності). Розкривши зміст цих двох назв, можна сказати, що вони взаємно протилежні, але характеризують те саме якість особистості.

Третій критерій характеризує пізнавальні потреби людини. У самоактуалізаційному тесті він називається відношенням до пізнання й поділяється на пізнавальні потреби й креативність, а в запитальни-

ку САМОАЛ Н. Калина, не даючи назви цьому критерію, виділяє два його окремі показники – потреба в пізнанні й креативність. Причому, пізнавальні потреби й потреба в пізнанні дослідники розуміють як ступінь виразності в людини прагнення до придбання знань про навколишній світ, а креативність вони характеризують як виразність творчої спрямованості особистості.

Наступний критерій відображає психічний стан і цілісність особистості. Н. Калина називає його аутосимпатией (це усвідомлювана позитивна Я-Концепція, яка служить джерелом стійкої адекватної самооцінки). Ю. Альошина, Л. Гозман, М. Загика й М. Кроз дають інша назва цьому критерію – самосприйняття – і розділяють його на самоповагу (здатність суб'єкта цінувати свої гідності) і самосприйняття (прийняття себе незалежно від оцінки своїх гідностей і недоліків).

У методиці САТ учені виділяють ще один критерій – міжособистісну чутливість, який розділяють на прийняття агресії (здатність ухвалювати своє роздратування, гнів і агресивність як природній прояв людської природи) і контактність (здатність суб'єкта встановлювати глибокі контакти з людьми). У запитальнику САМОАЛ Н. Калина як окремі критерії виділяє ще контактність і гнучкість у спілкуванні. Причому, психолог контактність розкриває так само, як і автори першої методики, а гнучкість у спілкуванні вона співвідносить із наявністю або відсутністю соціальних стереотипів, здатністю до адекватного самовираження в спілкуванні.

Необхідно виділити ще один критерій самореалізації особистості, який називають вищевказані вчені, – це цінності. Причому, дослідники Ю. Альошина, Л. Гозман, М. Загика й М. Кроз цінності розділяють на ціннісні орієнтації й гнучкість поведінки.

Наступний критерій у методиці САТ – почуття. Він включає такі якості людини, як сензитивність до себе й спонтанність. Перша якість характеризує ступінь усвідомлення суб'єктом своїх потреб і почуттів, друге – якою мірою вони проявляються в поведінці. Н. Калина в запитальнику САМОАЛ як окремі критерії виділяє саморозуміння (ступінь чутливості, сенситивності людини до своїх бажань і потреб) і спонтанність (співвідносить із волею, природністю, грою, легкістю без зусиль), зміст яких має багато спільного із критерієм почуття.

Існує ще один критерій самореалізації особистості, який виділяють автори розглянутих нами методик. Так, Н. Калина називає його поглядом на природу людини, яка описує віру в могутність людських можливостей. Дослідники Ю. Альошина, Л. Гозман, М. Загика й М. Кроз пропонують свою назву критерію – концепція людини, який у свою чергу розділяють на уявлення про природу людини (здатність суб'єкта сприймати природу людини, у цілому як позитивну) і синергію (здатність до цілісного сприйняття світу й людей, розумінню зв'язаності протиріч).

У вітчизняних дослідженнях проблема критеріїв самореалізації особистості розглядається Ю.Р. Вишневським, М. Гинзбургом, Н. Кленової, Л. Левченко, А. Меренковим, В. Шапко та іншими. Критерії, які визначаються в їхніх дослідженнях, можна об'єднати в три групи: критерії, які характеризують якості людини; сукупність уявлень людини про себе, тобто самовірування; критерії, які визначають діапазон областей самореалізації й умови її прояву.

Так, до особистісних якостей можна віднести: компетентність, переконаність (Ю. Вишневський, В. Шапко) [3, с. 90], сформованість здібностей до певних видів діяльності (А. Меренков) [8, с. 119], організаторські здібності (Ю. Вишневський, Л. Левченко, В. Шапко) [3, с. 90;7], комунікативні здібності (Л. Левченко) [7].

До другої групи критеріїв можна віднести: самооцінку (Л. Левченко) [7], сприйняття й визначення яєчних якостей, визначення почуттів людини до себе, залежність від соціального середовища (І. Шемелюк) [10].

До складу третьої групи входять критерії, які М. Гинзбург визначає як простір і характер самореалізації [4], Л. Левченко – мотив досягнень [7], Н. Кленова – ступінь наближення індивідуальності до соціального типу (до єдиного для всього суспільства способу соціального буття) [6], Ю. Вишневський і В. Шапко – потребу особистості в постійному розширенні світогляду [3].

Таким чином, проблемою визначення критеріїв самореалізації особистості займалися багато вітчизняних учених, хоча для деяких з них ця тема дослідження не була головною.

Проаналізувавши показники самореалізації особистості й врахувавши специфіку професійної самореалізації майбутніх педагогів дошкільних навчальних закладів (ідентифікація себе з педагогічною

професією, взаємодія безпосередньо з дітьми дошкільного віку, можливість використання результатів пошуків інших педагогів у навчально-практичній діяльності, оволодіння методами і тактикою спілкування з дітьми та їх батьками, формування культури педагогічної діяльності, опанування методами та засобами діагностики дітей та інше) у своєму дослідженні ми будемо опиратися тільки на ті, які, на нашу думку, найбільше повно характеризують здатність особистості до професійної самореалізації під час педагогічної практики (табл. 1).

Табл. 1

Критерії та показники професійної самореалізації

Критерії самореалізації особистості	Показники критеріїв
Автономність	незалежність цінностей і поведінки студентів від зовнішнього впливу; особистість вільна та автономна
Відношення до пізнання	прагнення студента здобувати знання про педагогічну професію, ефективні методики виховання та навчання, навколишній світ; потреба у професійному вдосконаленні; творча спрямованість особистості
Контактність	здатність встановлювати міцні й доброзичливі контакти з дітьми, їх батьками, педагогічним колективом базового дошкільного навчального закладу
Цінності	здатність студента розділяти цінності; здатність швидко реагувати на зміни педагогічних ситуацій; ставлення студента до професії на основі розуміння її самоцінності
Почуття	упевненість у собі; психологічне самопочуття і комфортність; здатність вільно виражати свої почуття
Самосприйняття	здатність цінувати власну гідність; прийняття себе, незважаючи на оцінку своїх гідностей та недоліків; уявлення про себе як професіонала

Висновки з дослідження і перспективи подальших розвідок в даному напрямі. Узагальнюючи, відзначимо, що обрані нами критерії самореалізації особистості найбільше повно можуть розкритися під час вивчення процесу професійної самореалізації студентів в межах педагогічної практики. Щоб з'ясувати рівень професійної самореалізації студента, на нашу думку, досить простежити збільшення цих ше-

сти критеріїв. В окремих випадках ці збільшення мають досягати досить великого сплеску, який свідчить про природженого таланта до педагогічної діяльності. Тому обрані нами критерії дають можливість спостерігати за процесом професійної самореалізації майбутнього педагога з дошкільної освіти на будь-якому рівні (репродуктивному, реконструктивному, творчому). Перспективи подальших досліджень ми бачимо у вивченні впливу майстер-класів та тренінгів на становлення професійної самореалізації майбутніх педагогів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алешина Ю.Е. Социально-психологические методы исследования супружеских отношений / Ю.Е. Алешина, Л.Я. Гозман, – М.: – 1987. 135 с.
2. Беленька Г.В. Вихователь дітей дошкільного віку: становлення фахівця в умовах навчання / Ганна Володимирівна Беленька Монографія. – К.: Світич, 2006. – 304 с.
3. Вишневський Ю.Р. Самореализация личности в общественно-политической деятельности / Ю.Р. Вишневський, В.Т. Шапко // Социально-культурные предпосылки самореализации личности в социалистическом обществе. – Свердловск, 1983. – С. 88-107.
4. Гинзбург М.Р. Психологическое содержание личностного самоопределения / М.Р. Гинзбург // Вопросы психологии. – 1994. – № 3. – С. 43-52.
5. Калина Н.Ф. Тест по оценке уровня самоактуализации личности / Н.Ф. Калина // А. Маслоу. Психология бытия. – М., 1997. – 304 с.
6. Кленова Н.В. Всестороннее развитие и самореализация личности / Н.В. Кленова // Социально-культурные предпосылки самореализации личности в соц. обществе. – Свердловск, 1983. – С. 69-87.
7. Левченко Л.С. Творча самореалізація старшокласників у науково-дослідницькій діяльності шкіл нового типу: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Левченко Людмила Степанівна. – Суми, 1999. – 211 с.
8. Меренков А.В. Моральный выбор и самореализация личности / А.В. Меренков // Социально-культурные предпосылки самореализации личности в соц. обществе. – Свердловск, 1983. – С. 118-127.
9. Носков В.И. Студент гуманитарного вуза: проблема личностной самоактуализации / В.И. Носков // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 2. – С. 42-44.
10. Шемелюк І.Я. Короткий індекс самоактуалізації та шкала ясності Я-концепції як показники особистісної зрілості / Шемелюк І.Я. // Практична психологія та соціальна робота. – 2000. – № 6. – С. 26-27.